

živcev, človek, ki ljubi, je in pije normalno, ki misli trezno, čuti pošteno, ravna pravično. Nečem tvojega zdravlja, zdravnik! Vem, da bom poginil te bolezni, pa jo ljubim, kakor mati otroka. Ljubim ta večni nemir, čuvstveno razdrapanost, ljubim glavobol in besede brez zveze, svoje vseslutnosti bi ne zamenjal za vsevednost. Ljubim ga, ki me tepe in zaničuje, in še bolj ljubim sebe, ko se tepem in zaničujem. Bolj sem srečen v tem boju, večni revolti in bolj zdrav kot zdravnik.«

Bil je ves zardel. Pil je preveč.

Ko sva v njegovi sobi pokadila cigareto in se razhajala spat, mi je še dejal:

»Vse govorjenje je bedasto. Ko bi ne imel vere v Boga, bi niti trenutek ne pomišljal in bi

si nastavljal tale browning na sence. Vidiš, počilo bi prav tako in škode bi bilo tudi komaj kaj več.«

Sprožil je skoz okno; stekla so zažvenketala po tleh.

»Končni efekt je dobro premišljen, Fritz.«

Obrnil mi je hrbet; sramoval se je in je tiho odgovoril:

»Če mi boš hotel brati v srcu, bom morda bolj efektno končal in drugam meril. Pojdi spat; ne gubi delavnih dni in nočnega počitka.«

V tem trenutku je vstopila v sobo prestrašena sobarica.

»Revolver se mi je sprožil, gospodična. Ubil sem okno; to pride v moj račun.«

GOSPOD MATEVŽ IN NJEGOVA ZGODBA.

Spisal Ivan Cankar.

Seznanil sem se bil po naključju, ne vem več, kje in kako, s starim gospodom, vpokojenim profesorjem. Kako da se je pisal, sem pozabil, ime pa mu je bilo Matevž. Sešla sva se pozneje še večkrat v prijazni krčmi zunaj mesta, kamor je zahajal ob lepih dnevih, »da si razmaje te vražje noge«. Bil je v mnogih ozirih spodoben in celo prijeten gospod. Precej rejen, že nekoliko osivel, zalitih, zdravih lic in drobnih, mežikajočih, dobrodušnih oči, ki jih je skrival za črnimi naočniki, kadar je brila burja, ali če se mu je bleščalo. Malo preveč zgovoren je bil; teklo mu je kar tako, brez napora, tudi brez vsake prave smeri; zdaj se je obrnilo na levo, zdaj na desno; in če je kdaj nenadoma zadel ob plot, da ni mogel čezenj, se je brez skrbi in zadrege vrnil po prejšnji poti, kakor da se ni bilo pripetilo nič nerodnega. Poslušal sem ga rad in verno, kadar je pripovedoval o davnih časih, o ljudeh, ki so jim živela komaj še imena, o tistem življenju, ki se nam, hlastno in slepo živčim, zdi samo še kakor napol zbledela podoba na steni, ki pa vendarle živi v naši krvi ter nam naskrivaj narekuje besede in dejanja. Ob takih urah sem slonel za mizo tih in zamaknjen. Res je bilo treba časih zaradi ene same jagode lomiti in sekati skozi goščavo besed; ali v naših krajih se človek takemu opraviilu že zgodaj privadi.

Nekoč me je povabil s seboj v mesto; rekel je, da ima doma imenitno staro slivovko. Šel sem

rad, ker sem bil radoveden, kako domujejo stari samci. Stanoval je v svoji hiši, velikem, starinskem poslopju z obširnimi, mračnimi vežami, strmimi stopnicami in vlažnimi hodniki. Zdelo se mi je, da sem že videl to hišo — tam kje v starih povestih. Tudi stanovanje samo je bilo mračno, dišalo je v njem po plesnobi in vse je bilo kakor s pajčevinami premreženo. Pohištvo je bilo iz davnine, mrko in pusto, nekako zakrknjeno, brez besed in brez smehljaja.

Ko je bil gospod Matevž zaprl durí za nama, se je ozrl po izbi s srečnim, veselim pogledom, lica so mu žarela in zakrilil je z roko.

»To je moj dom, gospod pisatelj ... moja kajbica, moja kajbica, gospod pisatelj!«

Malo neprijetno mi je bilo, da me je neprestano klical za gospoda pisatelja; hotel je poudariti, da on, razumen človek, ve in uvažuje, kaj se to pravi, pisatelj; in tako je ozaljšal z »gospodom pisateljem« sleherni stavek; če ga je bil pozabil koj ob začetku, ga je privesil koncu, da bi ne bilo zamere.

»Moja kajbica!« je ponavljal, mežikal ter si mel roke. »Ali se Vam ne zdi, gospod pisatelj, da človek ... no ... takorekoč ... da še svoje srce odklene, kadar odklene durí svojega doma? ... No ... sedite, gospod pisatelj, tja sedite!«

Pogreznil sem se v naslanjač, kjer je morda pred sto leti, v dneh Napoleonovih, sedel mladenič, ded gospoda Matevža, ter sanjal o slavni Iliriji.

»Ne zamerite, gospod pisatelj!« je rekel gospod Matevž ter je stopil v drugo izbo. Ko se je povrnil, je bil ogrnjen v rdečežolto haljo, kakor so jih nosili dedje, na glavi je imel rdečežolto čepico z bingljajočim čopom; prinesel je veliko steklenico in dvoje čašic.

»Pokusite!«

Slivovka je bila res imenitna, koj mi je poglala ogenj v lica. Gospod Matevž je zatisnil oči, ko je pil, nato pa je počasi in očitajoče zmajal z glavo ter se trpko nasmehnil.

»Kaj pijo ljudje dandanašnji, moj Bog, kaj pijo! In za kakšne denarje! ... Naročite slivovke, gospod pisatelj — kaj Vam bodo dali? Gnojnice, ne zamerite! ... Tole mi je bil prinesel moj brat, tam s polhovgraških hribov ...«

Pomolčal je; njegove misli so se bile najbrž kar nenadoma napotile v tiste kraje, koder je nekoč prepevaje hodila njegova mladost. Moten in sanjav je bil njegov pogled, vzdignil se je bil ves zamaknjen proti stropu, nato je romal križem po stenah ter se vzdramil ob podobah, ki so visele tam.

»To je umetnost!« je pokazal s prstom gospod Matevž. »Toliko govore dandanašnji o umetnosti ... pa če pogleda človek te reči, te nove, kaj vidi? Zadnjič sem si bil ogledal podobo, ki so jo tako hvalili — in kaj je bilo, kaj pravite, gospod pisatelj? Kozolec je bil, čisto navaden kozolec, še celo prazen kozolec, in človek je moral stopiti za tri klaftre nazaj, da je mogel razbistriti, če je tisto res kozolec, ali če ni morda skladovnica drv ... Kaj pomeni kozolec in čemu ga je treba slikati? Ali vas navdušuje, navdaja z občutki ... prazen, podrt kozolec? In kako bi ga obesil na steno, v kakšen okvir bi ga vtaknil? Podrt kozolec, pa zlat okvir! ... Glejte tam, gospod pisatelj — Benetke in doževa palača! Vse resnično ... prav kakor je ... ali ste že bili v Benetkah? — In tam ... naše planine! S prstom Vam lahko pokažem, kateri je ta in kateri oni vrh; umetnik jih je bil zadel, razvrstil in premeril skoraj še boljše kakor fotograf! ... Ali tam, glejte — beduini v puščavi! Kar vročina oblije človeka in zažeja ga, če jih pogleda! ... Tukaj so ideje, človek nekaj vidi in nekaj občuti — kaj bi občutil ob kozolcu?«

Po stenah so visele podobe v širokih, pozlačenih, že opršenih okvirjih. Podobe, kakor jih ponujajo popotni židje od hiše do hiše in od vasi do vasi. Gospod Matevž jih je ogledaval povrsti, časih je zatisnil eno oko, z drugim pa je veselo pomežikaval.

»Ste brali o tistem umetniku, gospod pisatelj?«

In pripovedoval mi je o znamenitem grškem umetniku, ki je naslikal grozdje tako verno, da so ga prišli vrabci zobat.

»To je bil umetnik ... križ božji, to je bil umetnik! Dandanašnji ... kje je umetnost dandanašnji?«

Zmajeval je bridkostno z glavo ter je točil.

»Pijte, gospod pisatelj ... zares imenitna slivovka ... od mojega brata, s polhovgraških hribov! ... In kako je z našimi pesniki dandanašnji? Bog se usmili! Idej ni, idej, gospod pisatelj! Kje je Lovro Toman, kdo ga še pozna? Ta je imel toliko idej ... toliko idej!«

Gledal je zamišljen proti stropu; čisto motne, od spominov zasenčene so bile njegove oči. Zelo je bil ginjen in dolgo ni izpregovoril. Poznal sem to njegovo ginjenost in sem jo molče spoštoval. Obšla ga je časih kar nenadoma, brez povoda, kakor obide nekatere ljudi, kadar si domislijo, kako lepo in žalostno bi bilo, če bi, recimo, ležali zdajle na mrtvaškem odru, tihi, bledi, nepremični ... ter bi se razlegalo po hiši ihtenje, razlegale se brezupne prošnje: »Vzdrami, oj vzdrami se!« ... in tako dalje ...

Ozrl se je name z resnobnim, milobnim smehljajem, pa je koj umaknil pogled; vse je kazalo, da bi mi bil rad povedal nekaj prav posebnega, kar ni maralo kar tako iz ust; nagnil sem glavo bliže k njemu.

»Gospod pisatelj,« je izpregovoril tiše, skrivnostno, »snov bi imel za Vas ...«

Presunilo me je neprijetno, kajti že od nekdaj sem se bal ljudi, ki nosijo snovi s seboj.

»Saj vem, gospod pisatelj, da imate v izobilici takih reči, da Vam jih ni treba, takorekoč, na posodo jemati; ali ta ima idejo, ima nekaj takega ... nekaj svojega ... ima poezijo! ... Zadnjič ... to se pravi, lansko jesen ... sedim pred kavarno, pa se prikaže pred menoj človek, čisto neznan. »Dober dan, Matevž!« me pozdravi. »Dober dan, gospod!« pravim jaz. »Nimam te časti, gospod ... in tako!« pravim jaz. On pa v smeh. »Kaj, ali več ne veš, kako sem te bil naklestil vsak večer, za povečerek, in kako sva hodila vsako jutro k maši z našo staro Meto, z jezikavo, bradavičasto?« ... Križ božji, moj sošolec je bil, moj sodomovnik! Kako se že piše? Raz ... Rap ... Rat ... No, seveda se koj napotiva v krčmo in tam mi pripoveduje nadolgo in naširoko o svojem življenju. Ko je bil dovršil študije, se je preselil v Ameriko. Tam se mu je godilo spočetka prav slabo ... tudi desnico je izgubil, odrezali so mu jo bili tik ob rami, tako da mu je prazen rokav bingljaj ob životu ... navsezadnje pa je neznansko obogatel.

No... sčasoma se mu je zakoprnelo po domovini... sam je bil pač, no... in tako...»

Gospod Matevž se je prekinil, zgodba se mu je bila zateknila, kakor da se je bila izgubila v pesek; natočil je obema, sam pa je izpil tako hitro, da mu je kaplja kanila v sivo bradico ter tam obvisela.

»No, ko je prišel v domovino, je bil tujec še bolj nego v Ameriki... Zakaj, gospod pisatelj, tujec je človek na tem ali na onem kraju, pa se lahko udomači, ker zemlja mu ne beži izpod nog; toda človek pride in se razgleda — kraji so še tam, časov pa ni več, ne tistih, ki jih je iskal in o katerih je v svoji nespameti mislil, da so še zmerom tam. Pest prsti lahko spravite v culo, gospod pisatelj, trenotka pa nobenega ne!... No... in tako! Dolgčas mu je bilo — kam bi šel drugače, nego na pokopališče? Bilo pa je blizu Vseh svetih. Hodil je od gomile do gomile, ogle doval spomenike, bral napise, neznana imena. Pred skromnim križem, pred zelo skromnim, vegastim križem, gospod pisatelj...»

Nekako sramežljivo in plaho me je pogledal in beseda ni hotela gladko naprej. Ko je govoril dalje, se mi je zdelo, da bere naglas priučeno šolsko berilo.

»Pred skromnim, vegastim križem je ugledal mladenko, ki je tam klečala ter pobožno molila. Bila je lepa mladenka, toda siromašno oblečena. Ko je domolila, je položila na gomilo ponižne cvetke, kakor jih je bila nabrala spotoma, ter je šla, ne da bi se kam ozrla. Gledal je dolgo za njo; in, kako bi rekel, vse ga je bilo nekam čudežno presunilo. Stopil je k tisti gomili; tam, na skromnem, vegastem križu pa ni bilo ne imena, ne letnice. In se je napotil zamišljen s pokopališča, s trdnim namenom... da, gospod pisatelj, s trdnim namenom...»

Ozrl se je name od strani, kaj da si pač mislim; že takrat so bile solze v njegovih očeh in roka se mu je tresla, ko je točil.

»No, drugi dan se je spet napotil na pokopališče, ob tisti uri. In kaj je zagledal? Prav tisto žalobno mladenko ob prav tistem skromnem, vegastem križu. Stopil je bliže. Ni se ozrla nanj, molila je in solze so ji tekale po licih. Takrat se mu je hudo storilo. 'Gospodična,' je rekel spoštljivo, 'gospodična, če morem kaj, no... sploh... po kom žalujete, gospodična?'... 'Po materi!' je rekla; je rekla in je šla. Njega pa je vsega presunilo, tako da je stal tam... no... do noči. In tako...»

Z debelimi, kratkimi prsti je bredel po mizi in zdelo se mi je, da išče takorekoč z rokami,

kar se mu je bilo kar ponehotoma zasuknilo in zapletlo.

»No... tretji dan se je ta... onga... kako se je že pisal... Raz... Rap... Rat... no, tretji dan se je spet nameril na pokopališče, nogé same so mu kazale pot, prišel je tja, da sam ni vedel, kako. In natanko ob tisti uri... pomislite si čudo, gospod pisatelj! Mladenka je klečala tam... no, pred tistim vegastim križem. Zdaj pa je hotel vedeti, kako in kaj, srce mu ni dalo več miru. Trdno je bil uverjen, da pozna to mladenko, da jo je videl že toliko in tolikokrat, pred zdavnimi leti. Stopil je k njej, spoštljivo ji je položil roke na rame ter je rekel: 'Gospodična, eno samo prošnjo imam do Vas, ne zamerite, gospodična... povejte mi, kako Vam je ime in kako se pišete!' Mladenka je odgovorila sramežljivo: 'Marjetica...' No... Marjetica... no... kako se je že pisala naša gospodinja... o starost, ti pozabljiva starost!... Lahko si mislite, gospod pisatelj, kolika radost je prešinila srce ubogege tujca, ko je spoznal, da je bila resnična njegova tiha slutnja, da je namreč klečala pred njim hčerka edinka njegove ljubljene rajne gospodinje! Vzdignil jo je, pritisnil jo je k sebi ter je rekel: 'Gospodična,' je rekel, 'jaz sem... Raz... Rap... Rat... no... morda se še spominjate mojega imena, le tako zdaleč. Mnogo sveta sem preromal, veliko bogastva pridobil, toda prave sreče le nisem našel. Moje srce je sirota, kakor Vi, gospodična, zato občuti tolikanj bolj te Vaše solze in to Vašo bridkost. Da niso že osiveli moji lasje, bi jaz sam... no... tako pa si izberite pridnega in poštenega ženina po svojem srcu in preudarku. Jaz pa... ne zamerite, gospodična... jaz pa sem Vam bil namenil to skromno doto, da Vas obvaruje skrbi in da se spomnite v molitvi časih tudi name!' In je posegel v suknjo ter ji izročil hranilno knjižico na njeno ime, za celih... no, za celih pet tisoč goldinarjev... Lahko si mislite, gospod pisatelj, kako je ginjena, vsa v solzah pokleknila predenj ter mu poljubovala roke! On pa je samo rekel: 'Zbogom, gospodična, molite zame!' In ko se je okrenil, je tudi njemu zdrknila vroča solza po zagorelem licu...»

Gospod Matevž je umolknil in je gledal na mizo. Čez dolgo časa se je ozrl name z otroško vprašujočim pogledom:

»No... gospod pisatelj, ali ni to... ali ni prav primerna, čedna snov?«

Izkazalo se je, da je zgodba že pri kraju, da je takorekoč vse skupaj treščilo v vodo. Bil sem v zadregi, nisem vedel, kaj bi rekel, da bi ga ne užalil.

»Čedna snov... res... čedna snov!«

Ker mi tudi slivovka ni več teknila, sem kmalu vstal ter se poslovil. Že na stopnicah pa me je začela grabiti čudna jeza, da bi se bil najrajši povrnil ter povedal staremu, solzavemu go-bezдалu nekaj prav gorkih.

»Kdo je bil tisti Raz... Rap... Rat...? Počemu je šel v Ameriko in počemu se je vrnil? Odrezali so mu bili desnico — kje in kako? Ali je bil delavec in se je ponesrečil... in kako je torej prišel do bogastva? — In če je bil res izgubil desnico, kako je tedaj na pokopališču po-lagal roke na rame ter jih dal celo poljubavati? — In tiste skromne cvetke, ki jih je bila mla-denka nabrala spotoma — kakšne cvetke rastejo o Vseh svetih po mestnih ulicah? — Sploh pa — kakšen zlodej je s tisto genljivo mladenko? Kako jo je mogel spoznati, če je nikoli v svojem živ-ljenju ni videl? Sošolec gospoda Matevža je moral imeti že blizu šestdeset let; torej se je rodila mladenka, ko je bil že zdavnaj v Ameriki, ali

pa je nosila že svojih poštenih četvero križev, ko je klečala na pokopališču. Kakšna mladenka bi bila to in čemu ji dota?... In navsezadnje — v tistem hipu, ko jo vpraša po imenu, ji že izroči knjižico na njeno ime... Vrag vzemi vso to gen-ljivo ropotijo!»

Ko sem stal pred starinsko, sivo hišo z omre-ženimi okni ter pomislil na gospoda Matevža, samotnega samca v rdečežolti halji, kako sedi pred čašico slivovke in ogleduje s solznimi očmi »beduine v puščavi«, se mi je vsa jeza polegla in seglo mi je v srce kakor prijeten smehljaj. Vse se je spojilo v eno samo podobo: starinsko po-slopje z obširnimi vežami in vlažnimi hodniki, mračna izba, mrko pohištvo, Benetke z doževo palačo, beduini v puščavi, stara slivovka s polhov-graških hribov, Lovro Toman, gospod Matevž sam in njegova genljiva zgodba. In v svojih mislih sem z ljubeznijo in spoštovanjem pozdravil to častit-ljivo, zbledelo in zaprašeno podobo.

NA VEČERNEM MORJU.

Zložil M. O — a.

Volosko-Opatija.

Zdaj je prijeten čas,
zdaj, ko dan molči,
morje govori...

»Morje,
polno globokih skrivnosti,
ali veš ti kaj od moje mladosti,
kam je prešla?»

»»Tvojo mladost in tvojo pomlad
solnce odvedlo je neki večer,
ko je odšlo na zapad — —«

— Vôzi za solncem, mornar,
tja na zahodno stran!
V veslo z močjó se vpri,
jadro razpni,
vôzi, mornar!...

— Solnce, o solnce, stoj!
Daj mi nazaj mladost,
njeno radost, prostost —
daj mi nazaj!

Njeno vero in up,
njene vesele želje,
njene tajne, sladke bolesi,
njeno bogato srcé,

nje hrepenenje...
mojo mladost,
moje življenje —
daj mi, o solnce, nazaj!...

— Naglo za solncem, mornar,
da ga ujamemo še!
Glej, kako v morje spè —
naglo, mornar!

Dobro jaz vodim krmilo,
evo ti zlât za plačilo...
eden... dva... sto —
vôzi samo! — —

Več ne moreš? Gorje!
Truden čez daljno plan
tja, kjer morje na večnost mejí,
jadraš — zaman!

Niže in niže klone
solnce... že pada, tone —
skoro bo noč...

Zarja večerna blešči
iznad morskih globin:
to je mladosti spomin
— samo spomin!

